

А. О. БІЛЕЦЬКИЙ

ПРО ВЛАСНІ ІМЕНА З ОЛЬВІЙСЬКИХ НАПИСІВ

I. Каноб Трасідаманта

У цікавій статті про населення Ольвії в VI—I ст. до н. е. по даних епіграфічних джерел Т. М. Кніпович як зразки негрецьких власних особових імен наводить: ΑΤΑΚΝΣ (ИАК, 10, стор. 10 і далі; IV ст. до н. е.), ΒΑΤΑΚΟΣ (ΤΙΜΟΘΕΟΥ, IOSPE, I², 201, 1, 44; II ст. до н. е.), ΚΟΔΑΝΔΑΚΝΣ (И. И. Толстой, Граффити, стор. 11, № 7; IV ст. до н. е.), ΣΠΑΡΤΟΚΟΣ (ΚΛΕΙΔΗΜΟΥ, IOSPE, I², 214; IV ст. до н. е.)¹. Не підлягає сумніву, що, наприклад, останнє із згаданих тут імен (Спартокос) має фракійське походження, хоч і могло належати до числа старогрецьких імен, запозичених з іномовних джерел². Справа в тому, що дослідники власних особових імен античного світу ще не досить уважно ставляться до цього природного явища: в складі власних особових імен так само, як і в цілому словниковому складі даної мови, можуть існувати елементи іномовного походження. Отже, в межах територій з переважним грецьким населенням, очевидно, існували роди і родини, в яких традиційними були саме імена іномовного походження. Цілком можливо, що в містах Північного Причорномор'я серед грецького населення були, чи поступово склалися, свої традиції вживання іномовних власних особових імен (пор., наприклад, у Горгіпії похідні від іномовних: *Σπάρτοκισω*, IOSPE, IV, 432, а; *Φαρνακισω*, там же, 434, 2).

Вживання іномовних власних особових імен у межах певного колективу є безпосереднім свідченням наявності впливу іномовної стихії, але не може ще тлумачитися як наслідок сполучення в межах даного середовища різних етнічних елементів.

У викладеному нижче нас буде цікавити лише одне питання про етимологічний аналіз власних особових імен і можливе використання його наслідків в історичному дослідженні.

Аналізуючи ім'я Батакос, Т. М. Кніпович приходять до висновку: «Все ж таки грецьке походження імені здається нам сумнівним, внаслідок чого ми вважаємо за можливе включити його до числа змішаних імен» (стор. 126). Під «змішаним характером» тут розуміється наявність у цього нібито іномовного імені (Батакос) грецького патронімічного (Τιμοθεου, син Тимофія). Чому ж саме еллінський характер згаданого тут імені Βατακος ставиться дослідницею під сумнів? Якщо роз-

¹ Т. Н. Кніпович, Население Ольвии в VI—I вв. до н. э. по данным эпиграфических источников, МИА, № 50, стор. 119—153.

² Ladislav Zgusta, Die Personennamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste, Československá Akademie věd, Sekce jazyka a literatury, Monografie Orientálního Ústavu, sv. 16, Praha, 1955, § 576, стор. 287.

глядати це ім'я з погляду словотвору старогрецької мови, то воно не є там чимсь незвичайним. Його основа (*βατ-*) могла пов'язуватися з назвою рослини *βατος*, або *βατων* (*Rubus ulmifolius*, з епітетом *Ιδαία* = *Rubus Idaeus*; стже, відповідає нашим «ведмежина» чи «малина»), чи з основою віддієслівного прикметника *βατος* (від *βαίνειν* і т. д.; пор. ще *βατος*, *βατις* — назва якогось виду скатів), чи, нарешті, з словом *βαττος* (пор. *βατταριζειν*, *βαττολογειν*) «заїка».

Від названої тут основи, певно, було створено такі імена, як *Βατακης* (також *Βαττακης*), *Βατας* або *Βατης*, *Βατος* (згадується схоліастом Піндарівського III (IV) Істмійського епінікія, хоч, мабуть, помилково), *Βατων* (ім'я багатьох осіб, варіант — *Βαττων*), нарешті, спірним щодо чисто грецького походження лишається *Βαττος*. У цьому останньому, як відомо з Геродота (кн. IV, 155), був можливим збіг двох загальних (просегоричних) імен різного походження, пор.: «Через деякий час народився в нього хлопчик тонкоголосий і заїка, і дано йому було ім'я *Βαττος*, як кажуть тераїці та кіренайці, але мені здається інакше: *Βαττος* так було його названо згодом, коли він прибув до Лібії внаслідок оракула, що був йому виголошений у Дельфах, і через одержану ним честь, він обрав собі таке найменування, бо лібійці називають (своєю мовою. — А. Б.) *б а т т о м* і через це, я гадаю, що Піфія, виголосивши оракул, назвала його так лібійською мовою, знаючи, що він буде *б а т т о м* у Лібії». Тут, звичайно, можна і не погодитися з «батьком історії» і визнати обгрунтованою думку тераїців та кіренайців щодо походження згаданого власного імені. Отже, старогрецький словотвір не суперечить тому, щоб *Βατης*, *Βατων*, *Βατακης* і *Βατακος* (поряд із реконструйованим *Βαταξ) були похідними від одного кореня. Але для заперечення грецького походження імені *Βατακος* можна послатися на схожість його до якихось іномовних власних імен чи взагалі лексичних елементів. Можна було б згадати витлумачені проф. В. І. Абаєвим імена *Βαδακος* і *Βαδακης* (пор. осетинське *badäg* — той, що сидить)¹. Нарешті, можна спертися на твердження про те, що всі власні особові імена з суфіксом *-ακης* в старогрецькій ономастиці мають бути іранського походження².

А ім'я *Βατακος*, очевидно, могло бути варіантом імені *Βατακες*. Проте певних аргументів для рішучого заперечення приналежності згаданого вище імені *Βατακος* до складу старогрецьких імен (до ономастики класичної або елліністичної епохи) у нашому розпорядженні немає, і автор дослідження про населення Ольвії, очевидно, не вважає потрібним посилатися на лінгвістичні аргументи.

Ім'я *Ατακες* потрапляє до складу негрецьких імен, імовірно, через наявність у ньому суфікса *-ακες*, який можна вважати за іранський (досить згадати хоча б *αχινακης* — *Περσικον ξιφος*, але, як це не дивно, навіть цей безперечний іранізм має основу, близьку до якогось старогрецького діалектизму *αχινακος*: *τινακος κινησις*, Гесіхій).

З огляду на цей самий суфікс *-ακες* до іраномовних можна, певно, зарахувати ім'я *Κολανδακες*, хоч і є деякі аргументи проти іранського характеру цього імені. До речі, згадаємо його ламбдацизм замість очікуваного ротацизму та голосний *ο* замість передбаченого для іранського лексичного елемента в старогрецькій передачі голосного *α*. Зважаючи на такі негативні моменти, ми не можемо приєднатися до висловленого Т. М. Кніпович у категоричній формі твердження: «У негрецькому,

¹ В. И. Абаев, Осетинский язык и фольклор, I, М.—Л., 1949, див. «Скифский язык» (Скифоаланские этюды), стор. 159; пор. L. Zgusta, Die Personennamen..., § 77, стор. 81—82.

² Пор. L. Zgusta, Die Personennamen..., §, 302, стор. 195, зауваження у зв'язку з ім'ям *Κολανδακης*, яке, незважаючи на це, лишається не витлумаченим.

навіть і прямо скіфському походженні цього імені навряд чи можна сумніватися»¹.

Звичайно, ми не вбачаємо в цьому «Коландакес» якихось цілком прозорих старогрецьких основ і суфіксів, але ми не знаходимо в ньому нічого, що дало б нам змогу визнати його саме «скіфським» ім'ям. Ми гадаємо, що в даному разі ще не можна виходити з передумови про наявність скіфського етнічного оточення в місті Ольвії протягом IV ст. до н. е.

Серед негрецьких імен не згадується в дослідженні про населення Ольвії загадкове ΙΣΤΙΚΩΝ (ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΥ, IOSPE, I², 76), хоч його важко пояснити як таке, що має прозору етимологічну структуру. Тут, очевидно, автор дослідження покладається на твердження першого видавця напису з названим ім'ям щодо «чистоти наявних у напису гре-

Рис. 1. Перші рядки ольвійського декрету про обмін грошей з ім'ям Каноба, сина Трасідаманта.

цьких імен». Мимохідь зазначимо, що ім'я Метробіос помилково наводиться разом із тими, що їх немає в словнику власних грецьких імен Папе — Бензелера².

У зв'язку з іменем Леоксос, про яке Т. М. Кніпович пише, що «грецьке його походження не може, проте, викликати сумніву» (стор. 127, ліва шпальта), ми можемо дати посилання на композит *λαοσσος* (пор. гомер. дієслово *σρω* «жену, ганяю, штовхаю, пускаю») і власне ім'я *Λαοσσος* та висловити здогад про те, що *Λεωξος* (<*Λεωξος*, *Λεωσσος*) — це саме новоіонійська форма наведеного вище імені.

Нарешті, ми хочемо докладніше зупинитися на одному власному особовому імені з відомого ольвійського декрету „εις Βουρτανη εισπλειν τον βουλομενου κατα ταδε...“ (IOSPE, I², 24). У третьому рядку там читається *Κανωξος Θρασυδαμαντο[ς]*. Ім'я Канобос у дослідженні Т. М. Кніпович, не згадується серед іномовних і, очевидно, вважається грецьким. Цікаво підкреслити, що наведена тут патронімічна форма (Трасідамант) не зазначена в словнику Папе — Бензелера, де є форми *Θρασυδαμος* і *Θρασυδης*. Ім'я Трасідамант зустрічається ще у великому ольвійському каталозі громадян (IOSPE, I², 201, 1, 24) у сполученні Трасідамант Арістона, а ім'я Канобос у написах Північного Причорномор'я, очевидно, унікальне. Наскільки нам відомо, воно взагалі засвідчене переважно в літературних джерелах і лише як топонімічне та міфологічне (місто і острів у Нижньому Єгипті, в дельті Нілу; керманіч Менелая; божество єгипетського походження; назва зірки).

Насамперед звертає на себе увагу наявність двох варіантів цього імені: Канобос і Канопос (*Κανωξος*, *Κανωπος*).

¹ Т. Н. Кніпович, Население Ольвии в VI—I вв. до н. э., стор. 126, права шпальта.

² Див. W. Pape, Wörterbuch der griechischen Eigennamen, 3. Auflage, neu bearbeitet von G. E. Benseler (далі скорочено PB), Braunschweig, 1911, стор. 918, права шпальта.

Ми не маємо тут наміру докладно тлумачити фонетичні факти старогрецької мови, а обмежимося лише зауваженням про те, що наявність варіантів з глухими і дзвінкими приголосними може бути свідченням про запозичення відповідного лексичного елемента з іномовного джерела (хоч і не безперечним свідченням, пор., наприклад, такі варіанти дієслова, як *γναπτειν* і *κναπτειν*).

З погляду старогрецького словотвору ім'я *Κανωπος*, чи *Κανωβος*, так само важко розчленувати, як, наприклад, *κωνναβις* (коноплі) або *κωνναβος* (*κωνναβος*, уживане Арістотелем: «Про походження тварин», кн. II, розд. VI, 743; «Оповідання про тварин», кн. III, розд. V, 515) (каркас, контур). Щодо останнього загального імені (відп. слова), то не виключається припущення, що воно належить до великої групи слів, які означають вироби з рослинного матеріалу (пор. *κωννα* або *κωννη*, латин. *саппа*, *Agundo Donax* L.). З належних до неї слів згадаємо назви корзин, чи кошиків (*κωνου*, *κωνειου*, *κωνου*, *κωναστρον*, *κωναυστρον*, *κωνιστρον*, *κωνιστρον*, *κωνισκος*, *κωνισκιον*, *κωνητιον*, *κωνασθον*, *κωνιας*, *κωνιδιον* і ін.) та різних плетених виробів (*κωνης* «мата», *κωναθρον*, чи *κωνναθρον* — якийсь очеретяний виріб). Імовірно, їхній корінь походить від шумеро-аккадійського *gin* (очерет), ассіро-вавілонського *qanû* (те саме). До цієї ж групи належало і слово *κωνων* (лінійка, висок, правило, зразок, канон). Можливо, що первісним змістом цього *κωναβος* (*κωνναβος*) було саме «каркас» (у пластиці, або скульптурі з м'яких матеріалів), а «контур» було вже метафоричним (очевидна метафора в значенні «дуже худорлява людина», «кістяк»). Про це, мабуть, свідчить і назва професії: *κωνναβιουρρος* «той, хто виготовляє *κωναβους*» (*Tabellae defixionum*, 87, а, 7; IV ст. до н. е.). Проте ми не схильні стверджувати, що між власним ім'ям *Κανωπος*, чи *Κανωβος*, і названою групою слів мав існувати безпосередній зв'язок. Єдине загальне (просегоричне) слово, яке можна було б поставити поряд із розглядуваним тут власним ім'ям — це *κωνωπον* «квітка бузини; бузинова кора» (у середньовічних лікарів Александра Тралліянського, VI ст. н. е., та Павла Егінета, VII ст. н. е.).

Отже, можна з певністю сказати, що власне особове ім'я (*Κανωβος*, *Κανωπος*) у старогрецькій мові було ізольованим від загальних імен, а це ставить його грецьке походження під сумнів.

Розглянемо ще його зв'язки з іншими власними іменами, міфологічними та географічними. В другій книзі своєї «Історії» Геродот згадує місто *Κανωβ* (II, 15, 97; місто чи острів?) та *κωνωβський рукав Нілу* (II, 17, 113, 179). Міф про епоніма міста та острова був, очевидно, ще не відомий («батькові історії»). Божество *Κανωβос*, чи *Κανωπος*, як і назва зірки (α *Argus*, найяскравіша зірка південної півкулі, на північ від 37° північної широти її не видно) невідомі з староегипетських текстів. Наскільки можна простежити з доступних для нас джерел, варіант *Κανωπος* з'являється пізніше, ніж *Κανωβос*, і далі стає основним.

Міф про епоніма крайнього західного рукава Нілу (відповідно — острова та міста) має такий зміст у викладі історика I ст. до н. е. — I ст. н. е. *Κωνона* (в Бібліотеці Фотія, код. CLXXXVI, b, VIII): «Восьма книга оповідає про історію Протея, єгипетського віщуна, дочка якого, *Теоноя*, покохавши *Κανωба* (він був керманічем *Μενεлая* *Троянського*)¹, не мала щастя: бо *Κανωб*, гарний та юний, коли *Μενεлай* і *Єлена* від'їжджали з Єгипту і причалили до землі, був укушений гадюкою в ногу, на яку поширилася отрута, незабаром помер, а *Μενεлай* і *Єлена* поховали його в Єгипті, де тепер побудовано місто з його ім'ям. І край-

¹ Важко сказати, як тут треба розуміти форму «του Τροου»: 1) син Троса, або Троя; 2) із Трої, троянський; 3) що воював під Троєю, троянський?

ній¹ з рукавів Нілу від імені керманіча Каноб або Канобійський має назву».

В одному з ілюстрованих рукописів поеми *Θηριακα* Нікандра (II ст. до н. е.) збереглося зображення смерті Каноба (під віршами 309—319). Корнелій Тацит (в «Анналах», II, 60) згадує місто Канопус, «яке заснували спартанці і (назвали так) заради похованого там керманіча корабля, Каноба». Чому саме в міфі ім'я Каноба (чи Каноба) було пов'язане з героєм троянської війни, тлумачить дуже правдоподібно Страбон (XVII, 801): «праворуч від Канобійського каналу розташований Менелайський ном (ο Μενελαϊτικὸς νομὸς), названий так від (імені) першого Птолемея, але, присягаюся Зевсом, не від (імені) героя, як дехто каже, а серед них і Артемідор».

Місто Каноб (Каноп), як зазначає Страбон (XVII, 801), мало храм Сарапіда.

В епіграфічних пам'ятках згадується «Зевс Геліос великий Сарапід у Канобі» (Александрія) або «Найбільший бог у Канобі» (Карфаген)².

Серед різновидів греко-египетського божества Сарапіда називається і Сарапід Канопський (*Σαραπις Κανωπιτικῆς*). У своєму переказі міфа про Осіріса та Ісіду (розд. 22) Плутарх називає Каноба керманічем корабля Осіріса, «який елліни зовуть Арго». Там же він згадує і про зірку Каноб. Про неї йдеться ще в Ератосфена (Катастеризми, XXXVII, у зв'язку з сузір'ям Ерідан; III ст. до н. е.).

В одному написі з Амбракії (SIG, № 1800) збереглося присвячення єгипетським богам:

ΣΑΡΑΠΕΙ, ΙΣΕΙ, ΑΝΟΥΒΕΙ, ΑΡΠΟΚΡΑΤΕΙ, ΚΑΝΩΠΙΩΙ...

Отже, поряд із Сарапідом, Ісідою, Аноубом, Гарпократом і Каноп тут виступає як окреме божество,

Оскільки місто Каноб було відоме розбещеністю своїх жителів, найменування його було покладене в основу назви подібного способу життя: канобізм (*κανωβισμός*, Страбон, XVII, 1, 16). Отже, ім'я Канобос в усіх відомих нам джерелах пов'язане з Єгиптом.

Згадаємо, нарешті, і те, що, наприклад, таке еллінізоване «єгипетське» власне особове ім'я, як Сарапіон, або Серапіон, стало одним із елементів старогрецької ономастики.

Отже, цілком імовірно, що Канабос, син Трасідаманта, був одним з ольвійських громадян еллінського походження, але його особове ім'я не можна назвати грецьким у розумінні його етимології.

Аналізуючи власні особові імена античного світу, на нашу думку, слід розрізнити їхні: 1) мовну приналежність, що встановлюється на основі етимологічних зв'язків власних імен із загальними; 2) етнічну приналежність, що визначається на основі сукупності наших відомостей про вживання власних імен.

Коли йдеться, наприклад, про «грецькі» та «негрецькі» власні імена треба зважити на те, який зміст вкладається в ці терміни: лінгвістичний чи етнічний. Якщо первісно лінгвістична і етнічна приналежності імен збігалися, то в суспільствах, де були широко розвинуті зносини з іноетнічними елементами, стала можливою розбіжність між ними. Це особливо спостерігається в елліністичну та імператорську епохи розвитку античних суспільств.

II. Діонісій Тагона

Під час розкопок 1949 р. в Ольвії була виявлена стела білого мармуру, на якій добре збереглося 10 рядків тексту і ще одне слово з оди-

¹ Крайній на заході, західний.

² Цитується за статтею *Κανωβος* у словнику В. Г. Рошера, т. II, 1890—1897.

надцятого рядка¹. На цій плиті можна прочитати ім'я херсонеського громадянина, на честь якого було вирізьблено псефізму:

(р. 5) ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΘΑΓΩΝΟΣ ΧΕΡ-

(р. 6) ΣΟΝΗΣΙΤΗΣ...

Слід зазначити, що таке саме сполучення імен Διονύσιος Θαγώνος збереглося ще на клеймі амфорної ручки з Херсонеса:

[ΑΣΤΥΝΟΜΟΥΝ-
ΤΟΥΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΤΟΥ ΘΑΓΩΝΟΣ².

Хоч немає безсумнівних даних для датування згаданого тут клейма, все ж таки можливо висловити припущення, що названий в ольвійській псефізмі херсонесит і астином або є однією й тією ж особою, або хронологічно недалеко стоять один від одного³.

Якщо ми, з одного боку, цілком погодимося з запропонованим О. І. Леві датуванням ольвійської псефізми на честь Діонісія (сина) Тагона (чи Фагона), а, з другого боку, спробуємо датувати херсонеське астиномне клеймо на основі скупих палеографічних фактів (пор. лунарну сигму та курсивну омегу), то ототожнення обох Діонісіїв доведеться піддати сумніву⁴.

Проте остаточно виключити можливість такого ототожнення немає ніякої потреби.

В дальшому викладі ми зупинимося на дуже важливому твердженні автора публікацій про «негрецький» характер власного особового імені ΘΑΓΩΝ.

Ми хотіли б в'яснити, чи досить того, що таке ім'я не знайдено в словнику власних імен Папе—Бензелера і в книзі про грецькі власні імена Фіка—Бехтеля⁵, для твердження: «При розборі імен, що згадуються в напису, впадає в око негрецьке ім'я батька вшановуваного херсонесита ΘΑΓΩΝ» (ВДИ, 1951, № 1, стор. 147).

Це питання тому потребує ясної відповіді, що автор згаданої публікації робить з свого твердження про «негрецьке» походження названого імені певний висновок: «Негрецьке ім'я Тагон, згадуване в напису, свідчить про те, що вже на початку III ст. до н. е. ступінь впливу і вкорінення місцевих елементів в побут і культуру Херсонеса був досить великий. Цей факт набуває ще більшого значення, якщо згадати, що Херсонес довше інших центрів Північного Причорномор'я зберігав грецьке обличчя» (Там же, стор. 149).

Коли б ми почали спеціально вивчати ономастику доримського Херсонеса, то прийшли б до висновку про наявність у неї власних імен, відсутніх у словнику Папе—Бензелера, а також імен, грецька етимологія яких не може вважатися остаточно встановленою. Зрозуміло, що ми знайшли б в ній імена, характерні для Таврійського Херсонеса, хоч і грецькі, але не засвідчені в інших грецьких краях.

Дозволимо собі посплатися на деякі приклади, бо не знаємо спе-

¹ Див. Е. І. Леві, Ольвійский декрет из раскопок 1949 года, ВДИ, 1951, № 1, стор. 142—149; її ж, Ольвійская агора, МИА, № 50, стор. 98 (права шпальта) — 102.

² Див. В. В. Борисова, Амфорные ручки с именами астиномов древнего Херсонеса, ВДИ, 1949, № 3, стор. 83, № 8.

³ О. І. Леві (ВДИ, 1951, № 1, стор. 145) відносить напис «ще до III ст. до н. е. і, найімовірніше, до останньої чверті цього століття», те саме й в «Ольвійській агорі», стор. 100.

⁴ Щодо астиномного клейма пор. четверту хронологічну групу алфавітів (табл. 2) у книзі: Б. М. Граков, Древнегреческие керамические клейма с именами астиномов, М., 1928.

⁵ F. Bechtel und A. Fick, Die griechischen Personennamen, 2-e Auflage, Göttingen, 1894.

ціального дослідження, присвяченого ономастиці та просопографії Херсонеса доримських часів.

На пам'ятці IV ст. до н. е. можна прочитати ім'я Γοσων (IOSPE, I², 512), пор. Γοσωνος γυναι.

На одній греко-фрігійській монеті (РВ) читається ім'я Γοσανδρος. Чи немає зв'язку між першим і другим? В усякому разі не треба поспішати з висновками з поодинокого факту, що в Херсонесі ще в IV ст. до н. е. могло бути таке ім'я.

Є багато підстав гадати, що ім'я Πελανος (IOSPE, I², 488, пор. Πελανος Προφαντος, так само IV ст. до н. е.) могло в етимологічному розумінні бути старогрецьким (пор. загальне πελανος: жертвний пиріг¹ і «дрібна монета»), проте, в словнику РВ його немає (див. топонімічне Πελανα).

Ім'я Пронос (пор. Αντιγονος Προνου του Αυτα, IOSPE, I², 340, III ст. до н. е.) може вважатися грецьким і зареєстроване в словнику РВ. Незважаючи на це, його етимологія лишається невизначеною. Чи треба його пов'язувати з προμος (ватажок), чи προνος (προνους — мудрий) чи προνομος (той, що пасеться), чи, нарешті, προνωπης (похилий, передній) — не встановлено.

Зазначимо, до речі, що на перший погляд «негрецьким», тобто відмінним від найчастіше вживаних старогрецьких імен здається «гіпокористичне» Αυτας (див. там же, від Αυτοκλης і подібних до нього).

Здається дивним, що грецьким доводиться визнати ім'я Βαβων (IOSPE, I², 343; III ст. до н. е.), виявлене також на мілетській монеті (РВ). Не виключається зв'язок цього імені з іменем Βαβυς (син Меандра, брат Марсія; в прислів'ї «κακιον η Βαβυς αυλετ» = «грає на сопілці гірше за Бабіса»), а також з іншими, що містять основу βαβα¹.

Відомо, наприклад, наскільки широко вживалося в Таврійському Херсонесі власне особове ім'я Лагорін (Λαγορινος; принаймні з II ст. до н. е., див. IOSPE, I², 352, 353, 359, 452, 482). Воно не засвідчене в РВ, але етимологія його здається зрозумілою з огляду на такі грецькі імена, як Λαγορας та Λεωγορας (РВ).

Місцевим (через відсутність інших даних) доводиться визнати херсонеське ім'я Λαγοις (IOSPE, I², 481; III ст. до н. е.), яке зазначене в РВ, але воно має бути пов'язаним із грецькими Λαγως, Λαγων, або Λαγος, Λαγος (<*λααγος).

Таким самим місцевим виявляється жіноче ім'я Αρχεσω (IOSPE, I², 507; III ст. до н. е.) поряд із Αρχεσις (ім'я фракійки, РВ).

Можливо, що грецьким в етимологічному розумінні слід визнати навіть такі херсонеські імена римського часу, як Αιλλων та Αιλλις (IOSPE, I², 491; пор. λιλαιεσθαι «жадати, прагнути»), хоч їх немає в словнику РВ².

Але повернемося до власного імені ольвійської псефізми, яке нас цікавить.

У зв'язку з ім'ям ΘΑΓΩΝ автор публікації згадує ще такі трохи схожі на нього і підозрілі щодо «негрецького» характеру власні імена: ΘΑΒΩΝ з Німфея і ΘΑΒΟΥΣ з ольвійської периферії і, нарешті (найцікавіше, на наш погляд), ΘΑΓΥΣ (стор. 147).

Тут можна було б висловити здогад про спорідненість імен ΘΑΒΩΝ і ΘΑΒΟΥΣ, хоч схожість їхня суто зовнішня, тобто не підтверджується фактами словотвору якоїсь відомої мови. Глибшою слід вважати схожість імен ΘΑΓΥΣ і ΘΑΓΩΝ, яка має в старогрецькому словотворі хоча б такі аналогії: βαβυς—Βαβων, γλυκυς—Γλυκων, θρασυς, Θρασυς—Θρασων, πλατυς—Πλατων, πολυς, Πολυς—Πολων (РВ).

¹ Див. L. Zgusta, Die Personennamen., § 597, де воно визначається як належне до «дитячих найменувань».

² Див. L. Zgusta, ук. твір, § 1063.

До цих імен ми можемо додати й такі, як Βαβυς—Βαβων. Треба сказати, що чоловічі імена з суфіксом -υ(ς) не мали в старогрецькій ономастиці дуже широкого вжитку¹.

Відомо, якого поширення набув у старогрецьких власних іменах суфікс -ων (і складний -ιων). За допомогою його утворювалися «теофорні» імена (наприклад, Αρτεμων, Βακχων, Ζηνων), імена від загальних іменників (наприклад, Ανδρων, Κρατων, Πατρων), імена від прикметників (наприклад, Ακρων, Ιερων, Λευκων) імена від дієслів (наприклад, Αλεξων, Κλησων, Μενων), пор. РВ.

Рис. 2. Фрагмент ольвійського декрету на честь херсонесця Діонісія, сина Тагона.

Оскільки між іменами з суфіксом -υ(ς) і суфіксом -ων спостерігається в старогрецькій ономастиці певний зв'язок, ми дозволимо собі побудувати «робочу» гіпотезу про спорідненість пантікапейського імені Θαγυς (IOSPE II, 94; IV ст. до н. е.) із херсонеським Θαγων (III ст. до н. е.).

На основі таких імен, як ΕΓΟΥΣ і ΘΡΑΣΥΣ (пор. РВ; місце наголосу, мабуть, на передостанньому складі), можна твердити, що від загальних (просегоричних) прикметників π-основ (наприклад, βαδυς, βαρυς, βραδυς, βραχυς, γλυκυς, δασυς і т. п.) могли утворюватися власні особові імена, хоч у старогрецькій мові цих прикметників було порівняно менше, ніж у литовській або староіндійській мовах.

Проте гадана спорідненість імен ΘΑΓΥΣ, і ΘΑΓΩΝ відрізняється від аналогічних θραυς, θρασυς—θρασων і ін. тим, що прикметник *θαγυς — невідомий нам з старогрецьких діалектів. Насамперед він не засвідчений у відомих нам літературних джерелах.

У визначенні лінгвістичної приналежності власних імен грецьких епіграфічних матеріалів дослідники часто керуються свідченнями словників і добре відомих літературних джерел.

Ось чому, наприклад, В. В. Латишев визнавав ім'я ΘΑΓΥΣ німфейського списку громадян (IOSPE, IV, 205, III ст. до н. е.) негрецьким, хоч і не обґрунтовував свого твердження: «Nomina civium inscriptorum graeca sunt exceptis hisce: ΑΚΚΑΣ, ΑΠΙΝΤΑΣ, ΘΑΒΥΤΤΙΟΝ, ΘΑΒΩΝ, ΘΑΓΥΣ (cf. IOSPE, II, 94), ΤΑΤΤΙΟΝ. Inde patet tertio a Chr. saeculo Nymphaei Graecos habitasse barbaris nonnullis admixtis», тобто «написані тут імена громадян є грецькими, за винятком таких: Аккас, Апінтас, Табїттїон, Табон, Тагіс (пор. IOSPE, II, 94), Таттїон. Звідси очевидно, що вже в третьому столітті до н. е. греки, що жили в Німфеї, мали деяку домішку варварів».

¹ Незважаючи на їхній зв'язок із широко вживаними іменами з суфіксом -ευ(ς), див. Н. Hirt, Handbuch der griechischen Laut- und Formenlehre, Heidelberg, 1912, § 348.

Якщо В. В. Латишев не вважав тут потрібним обґрунтувати своє твердження, це пояснюється тим, що він не піддавав сумніву аксіому: грецькі імена повинні мати грецькі етимології. Вона могла доповнюватися ще такою: грецькі імена — це імена, що їх носили греки.

Крім того, твердження щодо «негрецького» характеру імен, згаданих у німфейському каталозі могло базуватися на їх взаємному сполученні: *Ακκας Θαβωνος, Θαβουτιων Θαγυος, Απιντας Γυλλου* (лише перед ім'ям *Ταττιωνος* було якесь ім'я з другою половиною — *αρατης*, права шпальта, рядок 5). Не назвав В. В. Латишев патронімічної форми *Γυλλου* «негрецькою» саме тому, що пов'язував її з відомими *Γυλαξ, Γυλιδας, Γυλις* або *Γυλλις, Γυλων, Γυλιππος* і, мабуть, *Γυλιος* (РВ).

Ім'я *Γυλλος* у словнику РВ не засвідчено, проте є припущення про його грецький характер у зв'язку з епітетом Геракла (*Γυλιος*)¹.

Справді, на відміну від добре відомих «двоосновних» (*composita*) грецьких імен кожне «одноосновне» (*simplex*) ім'я без установленної грецької етимології здається нам на перший погляд «негрецьким».

Ось, наприклад, з літературних джерел нам невідомо ім'я **ΑΚΚΑΣ**. Ми можемо припустити, натрапивши на нього в епіграфічних матеріалах, що воно: 1) «варварське», а не грецьке, або 2) грецьке, але з того шару імен, які нам найменше відомі («неаристократичні» імена).

Можна гадати, що воно пов'язане з жіночими іменами *Ακκω* (на с. Самосі, добре відоме з літературних джерел), малоазійським *Ακκα*², римським *Assa* (*Larentia*) і т. п.

Цілком імовірно, що ми тут маємо справу з одним із старогрецьких власних особових імен, в основі яких лежало так зване дитяче, або «лепетне», слово³.

Так само, як ім'я *Απιντας*, може видатися «негрецьким» відоме ім'я *Απιων*, але останнє нам доводиться визнати грецьким після того, як ми довідемося, що, крім александрійського граматака (та ще якогось мешканця Кірена), його носив, принаймні, один спартиат (РВ). Після цього ми схильні пов'язувати *Απιων* не з єгипетським *Απις*, а з грецьким загальним *απιον* (груша), що, можливо, споріднене з латинським *rigus*.

Цілком імовірно, що ім'я *Απιντας* було пов'язане з префіксом *α-* (*privativum*) і іменником *πινος* (бруд), а також споряджено суфіксом *-τα* (*ς*), пор. *Αμυντας—αμυνεσθαι, αμυνα*⁴.

Ми не стали б називати «негрецькими» імена *Θαβων* і *Θαβουτιων*, якби довідалися про зв'язок їхньої основи (**θβαβ-*) з певним грецьким коренем, пор., наприклад, глоси Гесіхія: *θηρος—θαυμα; θαμβος—θαυμα εκπληξις; τεθηπεν εξεπλαγη, πεφοβηται, επτοθη* і т. п.⁵.

Немає в нас упевненості в тому, що ім'я **ΤΑΤΤΙΩΝ** треба визнати «негрецьким»: суфікс *-ων*, без сумніву, є грецьким, а основа за фонетичною будовою належить до численної групи гіпокористичних слів із значенням «тато, батьо, дядя, дядьо» і т. п. (пор. у Гесіхія: *τατα νεωτερου προς πρεσβυτερου τιμητικη προσφωνησις*).

В усякому разі ми не можемо поділити певності В. В. Латишева щодо «негрецького» походження імен *Ακκας, Απιντας, Θαβων, Θαβουτιων, Θαγυς* (наголос на *α* чи *υ*), *Ταττιων* із німфейського каталога. Разом з цим ми дозволяємо собі висловити припущення про належність носіїв цих імен до тих шарів старогрецького рабовласницького суспільства, ономастика яких ще потребує дальших досліджень.

¹ L. Zgusta, Die Personennamen., § 942.

² L. Zgusta, ук. твір, § 752.

³ Доводи проти цього див. L. Zgusta, ук. твір, § 46.

⁴ L. Zgusta, ук. твір, § 907.

⁵ L. Zgusta, ук. твір, § 642—645, імена *Θαζεν, Θαβου, Θαβουτιων, Θαβων*. Вднесено до класу «імен, що лишаються неясними».

Оскільки нам здається цілком можливим зв'язок імен ΘΑΓΩΝ і ΘΑΓΥΣ, ми звернемося спочатку до цього останнього.

Це саме ім'я ΘΑΓΥΣ ми знаходимо на надмогильному написі з гори Мітрідат у колишньому Пантікапеї (IOSPE, II, 94):

ΔΙΟΣΚΟΡΙΔΗΣ

ΘΑΓΥΟΣ

ΘΕΟΜΝΗΣΤΗ

ΔΙΩΝΟΣ.

Цікаво зазначити, що тут В. В. Латишев не зробив застереження про «негрецький» характер цього патронімічного ΘΑΓΥΟΣ. Він лише підтвердив датування цієї пам'ятки: «Titulum ad IV a. Chr. saeculum optimo iure rettulit Stephanius», тобто «цей напис Стефані цілком вірно відніс до IV ст. до н. е.». Очевидно, тут ідеться так само про те, що ім'я ΘΑΓΥΣ на пантікапейському написі IV ст. до н. е. опинилося в оточенні типово грецьких імен (Διοσκορίδης, Θεομνηστή, Δίων). Чому б не припустити, що й саме це ім'я ΘΑΓΥΕ також могло бути грецьким?

Справді, чи можна твердити, ніби такі власні імена, як ΘΑΓΥΣ і ΘΑΓΩΝ, не мають ніяких зв'язків з словами старогрецької мови?

В наступних рядках ми зробимо спробу довести, що навіть послання на відсутність їх «грецької етимології» не може бути достатньо обгрунтованим.

Як, наприклад, можна було б довести, що ні ΘΑΓΥΣ, ні ΘΑΓΩΝ не пов'язані з основою грецького дієслова θήγυειν (дорійське θαγείν) «гострити, точити»?

Можна було б для заперечення такого зв'язку послатися на те, що здебільшого іменники і прикметники «на -υς» не походять від основ дієслів старогрецької мови, але, навпаки, дієслова утворювалися від таких прикметників (пор. βαδύω, βαρύω, βραδύω, βραχύω і т. ін.).

Виняток становить, наприклад, таке дієслово, як αυδάω, аор. εαδω, перф. εαδα і т. д. з коренем *swad- (пор. санскр. svādāmi або svādē; svadāyami, або svādāyāmi) і відповідно дієслово ηδωμαι, аор. ηδην. Від його кореня було утворено прикметник ηδύς (пор. санскр. svāduh, латин. svavis < *svādvīs, англ. sweet). Проте і від прикметника ηδύς існувало похідне дієслово ηδύω.

Можна знайти й інші приклади, що вказували б на можливість утворення від кореня дієслова прикметника з суфіксом -υ(ς). Так, наприклад, старогрецьке τραχύς було пов'язане з дієсловом δρασσω (атт. δραττω), перф. гомер. τετραχθα, пор. також іменник τραχυτή і дієслово τρασσω (атт. τραττω)¹.

Не те, що словотворчі взаємовідношення прикметників «на -υς» з іншими словами того ж, що і вони, кореня були неодносторонні, вказує прикметник дарτύς, δρατύς, пов'язаний з іменником дарτός, дарρός, драτός, лесб. δρατός і дієсловом δραρσσω дарρρσσω, дарρω, (пор., наприклад, литов. dristi і drasus і т. п., DELG).

Отже, розглядаючи взаємовідношення старогрецьких прикметників типу βαδύς, βαρύς, βραδύς, βραχύς з іншими словами в історичній перспективі, ми повинні визнати: 1) що відприкметникові дієслова (βαδύω, βαρύω, βραδύω, βραχύω) набули поширення в «післягомерівську» епоху; 2) що ці прикметники не були в старогрецькій мові ізольовані від первісних дієслів (інакше кажучи суфікс -υ- був на свій час продуктивним). До речі, можна зазначити, що наявність пов'язаних із цими

¹ Див. E. Boisacq, Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Heidelberg — Paris, 1916 (далі скорочено DELG).

прикметниками es-основ так само свідчить про первісну продуктивність старогрецького суфікса -υ- (відповідно індоєвропейського -u-).

Згадаємо хоча б іменники βαθος (βενθος, θυθος), βαρος, βραδος, βραχυς і ін., які мають спільні з переліченими вище прикметниками корені, але не можуть вважатися в усіх випадках похідними від цих прикметників.

Взаємовідношення цих u-основ і es-основ нормально були такі: βαρος < √βαρ- > βαρυς, -εια, -υ і т. п.

Отже, дані старогрецького словотвору дозволяють нам побудувати таку гіпотезу: 1) оскільки імена ΘΑΓΥΣ і ΘΑΓΩΝ, очевидно, відносяться одне до одного, як імена ΘΡΑΣΥΣ і ΘΡΑΣΩΝ, а в епіграфічних пам'ятках (поки лише в Північному Причорномор'ї) сполучаються з типовими грецькими власними іменами, не виключається можливість того, що тут перед нами «еллінські», а не «варварські» імена; 2) оскільки названі імена мають грецькі суфікси (-υς, -ων) і спільний (за своїми зовнішніми ознаками) корінь, можна гадати, що і цей корінь належав до запасу коренів старогрецької мови і, можливо, був тим же коренем у нульовому ступені, який в повному ступені наявний у дієсловах θηγω або θηγωνω (в дорійських діалектах відповідні форми з довгим α «гострю, точу» (метафорично — «розпалюю, підбурюю, настроюю»).

У зв'язку з цією гіпотезою цілком доречним було б питання: який же міг бути смисловий зміст похідного від √θηγ-(θαγ-) прикметника *θαγυς, що лежав в основі власного імені ΘΑΓΥΣ? Треба сказати, що про смисловий зміст дієслова θηγειν нам відомо небагато. В другій рапсодії Іліади (В 382) Агамемнон у відповідь Несторові закликає всіх: «εὖ μεν τις δορὺν θηξασθῶ, εὖ δ'ἀσπίδα θεσθῶ» («Хай кожний добре вигострить собі спис і покладе біля себе щит»).

В іншому місці Іліади (Α 415—416) згадується про дикого кабана, який виходить з глибокої гущавини, вигострюючи «білий зуб» між своїми «зігнутими щелепами»: „...ο δὲ τ'εἰσι βαθειῆς ἐκ ξυλοχοῖο θηγῶν λευκὸν ὄδοντα μετὰ γυαμπτήρι γενοσσιν“.

«Корзина готова й вигострено сокиру» (καλοὺν δ'ἐνυκταὶ καὶ τεθηγμενὴ σφαγίς), — каже Електра в однойменній трагедії Евріпіда (1142).

В «Агамемноні» Есхіла Касандра говорить про Клітемнестру, що та: «κατευχεται θηγούσα φῶτι φασγάνου» («і лихе умишляє, гострячи проти чоловіка меч»., 1262).

Для цього дієслова θηγειν Гесіхій подає синоніми ακοαν і οξυειν. Отже, θηγειν, θηγαειν—θηγανη за змістом відповідають ακοαν—ακονη «гострити, точити», «гострильний, точильний камінь, брусок». До синонімів θηγανη-ακονη він додає: λεγούσι δὲ καὶ θηγανον (пор. οργανον і т. п.).

Дієслово, ακοαν, як відомо, пов'язане з численними носіями того ж кореня і.-е. *ak'-, ok'- (і, мабуть, *āk'-, ōk'-), пор. у словнику DELG слово ακαινα, а в словнику А. Вальде¹ слова āser і acus, acūtus. Всупереч висловленій там думці є підстави гадати, що сюди ж належать гр. ωχυς, санскр. ācuḥ, латин. ὄσιος і т. д.

Корінь ak'-, ok'- на відміну від кореня θηγ-, θαγ- не представлений первісними дієсловами. В словнику Гесіхія наводяться і віддієслівний прикметник від кореня θηγ-: θηγῶν·οἱ δὲ οξυ, ακονητων. У літературних джерелах, наскільки нам відомо, цей прикметник не зустрічається так само, як і інший складний θηγαυζου·οξυ·τηκονημενου (Гесіхій). Там же наводяться ще форми з основою перфекту: τεθωκαται·τεθωκαται і τεθωγμενοι·τεθωγομενοι, μεθεθωζμενοι (пор. DELG).

Найближчим смисловим відповідником до нашого прикметника «гострий» (литов. aštrūs) у старогрецькій мові був прикметник οξυς

¹ A. Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch, 3-e Auflage, von J. B. Hofmann, 1 Bd., Heidelberg, 1938.

{і «колючий» і «ріжучий»), від якого було утворено дієслово $\sigma\zeta\upsilon\mu\epsilon\iota\nu$ (пор. $\sigma\mu\beta\lambda\upsilon\varsigma$ «тупий» — $\sigma\mu\beta\lambda\upsilon\mu\epsilon\iota\nu$).

Такого протиставлення, як новогрецьке $\kappa\omicron\sigma\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$ і $\mu\upsilon\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$ у старогрецькій мові ще не існувало (пор. «гострий, ріжучий» і «гострокінцевий, колючий»).

Як можна побачити з наведених вище прикладів, дієслово $\theta\eta\tau\epsilon\iota\nu$ найчастіше сполучалося з назвами зброї, колючих і ріжучих інструментів.

Нам здається найімовірнішим, що гаданий прикметник $*\theta\alpha\gamma\upsilon\varsigma$ за своїм змістом міг бути близьким до старогрецьких $\sigma\zeta\upsilon\varsigma$, $\alpha\kappa\rho\omicron\varsigma$ або $\tau\alpha\chi\upsilon\varsigma$, $\omega\kappa\upsilon\varsigma$ («гострий, гострокінцевий» або «швидкий, бистрий»).

Вище згадувалося, що прикметник $\omega\kappa\upsilon\varsigma$ (пор. $\omega\kappa\upsilon\varsigma$ $\mu\omicron\delta\alpha\varsigma$, $\omega\kappa\upsilon\mu\omicron\upsilon\varsigma$ — $\sigma\zeta\upsilon\mu\omicron\upsilon\varsigma$ (латин. *acapedius*) міг би мати зв'язок із $\alpha\kappa\rho\omicron\varsigma$ та $\sigma\zeta\upsilon\varsigma$ (пор. латин. *acer* та *acutus*, *mediocris*, *δσιος* і т. д.). Він разом із прикметниками $\epsilon\upsilon\theta\upsilon\varsigma$, $\epsilon\upsilon\rho\omicron\varsigma$, $\eta\theta\upsilon\varsigma$ відрізнявся від інших подібних наявністю повного ступеня в кореновому ненаголошеному складі (пор. із нульовим ступенем $\gamma\lambda\upsilon\kappa\upsilon\varsigma$, $\delta\alpha\sigma\upsilon\varsigma$, $\mu\lambda\alpha\tau\upsilon\varsigma$ і ін.).

Старогрецький прикметник $\tau\alpha\chi\upsilon\varsigma$ (швидкий, бистрий, скорий, прудкий, спішний) до цього часу не пов'язувався з коренем якогось дієслова.

В старогрецькій мові з ним пов'язувалися прислівник $\tau\alpha\chi\alpha$ («швидко» і т. д., а в аттичному діалекті «мабуть, можливо, імовірно») та іменник $\tau\alpha\chi\omicron\varsigma$ (швидкість, скорість).

Від нього були утворені такі слова, як прислівник $\tau\alpha\chi\epsilon\omega\varsigma$, дієслово $\tau\alpha\chi\upsilon\mu\epsilon\iota\nu$, іменник $\tau\alpha\chi\upsilon\tau\eta\varsigma$, прикметник $\tau\alpha\chi\iota\omicron\varsigma$. У зв'язку з останнім вторинним прикметником варто згадати іменник $\tau\alpha\chi\iota\upsilon\alpha\varsigma$ (Еліан, «Про природу тварин», VII, 47) — лаконська назва зайця або оленя (Гесіхій).

В етимологічному словнику, на який вже були посилання (DELG), ми знаходимо щодо походження згаданого прикметника висновок: «етимологія темна». Реконструкція гаданого індоєвропейського кореня $*dh\eta\eta\eta$ (us) — $< *dh\eta\eta\eta$ — використовується для пояснення з допомогою сонанта η форм компаративу: іон. $\theta\alpha\lambda\lambda\omega\upsilon$, атт. $\theta\alpha\lambda\lambda\omega\upsilon$ (із довгим α) $< *dh\eta\eta\eta$ — у пізніших прозаїків, $\tau\alpha\chi\upsilon\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$ — у Геродота).

Нам здається, що правильний шлях до висвітлення питання про лексичні зв'язки гр. $\tau\alpha\chi\upsilon\varsigma$ намічено наближенням його до староіндійського takuh (смысл, приблизительно, той самый) ¹.

Із цим takuh пов'язувалося також takvah (швидкий). Цей самий корінь, очевидно, наявний у дієслові takmi , перф. tatāka (перекидаю, скидаю). Якщо це так, то ми маємо тут добре відомий індоєвропейський корінь, пор. у мові Авести корені tak- і tas- (бігти, тікати; текти), старослов'янські дієслова, ТЕШТИ, ТЕКЪ і ТОЧИТИ, ТЕЧЪ, литовські tekėti (текти) і tėkinti (точити), староірландське téchim (біжу) і т. д.

Слід підкреслити, що старогрецьке kh фонетично не відповідає глухому непридиховому k в рос. «теку», литов. tekù і т. п., але тут ідеться про можливість лексичного запозичення з так званого «догрецького» індоєвропейського мовного субстрату.

Про щільний зв'язок в індоєвропейських мовах понять «швидкості» та «гострості» свідчить і наша топоніміка. Серед наших рік можна згадати про дві з назвою «Остер» (притоки Десни та Сожу), які в старовину, очевидно, відзначалися швидкістю течії.

Отже, наше завдання зводилося до того, щоб довести безпідставність твердження про «негрецький» характер власних імен $\Theta\text{A}\Gamma\Upsilon\text{Z}$ (Пантікапей, IV ст. до н. е., Німфей, III ст. до н. е.) і $\Theta\text{A}\Gamma\Omega\text{N}$ (Херсонес, III ст. до н. е.). Лишається зробити ще одне зауваження щодо

¹ Див. Vladimir Georgiev, *Vorgriechische Sprachwissenschaft*, I, София, 1941, стор. 108.

флексії імені ΘΑΓΥΣ (пор. Διοσκουρίδης Θαγυος), яка відрізняється від флексії прикметників типу ταχυς. У старогрецькій мові υ-основи, як відомо, мали принаймні три зразки відмінювання (три парадигми): 1) з «відкритою» флексією типу πιτυς р. в. πιτυος або ιχθυς р. в. ιχθυος (лише для іменників); 2) із «закритою» флексією типу πηχυς р. в. πηχυος або πελεχυς р. в. πελεχυος, що виникла під впливом флексії ι-основ (лише для іменників); 3) із «закритою» флексією типу ταχυς р. в. ταχυος < * takhewos (у старогрецькій — для прикметників, без сумніву, — стародавній тип, пор. санскр. guruh р. в. gurōh).

Можна вважати, що власні особові імена (як видно з попереднього — нечисленні) мали тенденцію до відмінювання за першим із названих типів.

Можливо, що поширення на власні імена суфіксу -ευ(ς) було новозаведенням старогрецьких діалектів. На давніх керамічних написах замість -ευ(ς) спостерігається начертання -υ(ς), пор. ΘΕΣΥΣ = ΘΗΣΕΥΣ¹.

До речі хотілося б запитати: чи визнали б ми справжніми грецькими такі власні імена, як Θηρευς, Περρευς, Νηρευς, коли б уперше виявили їх на епіграфічних пам'ятках? Адже для них ми не маємо надійних грецьких етимологій.

Ми далекі від того, щоб вважати питання про грецький або негрецький характер імен ΘΑΓΥΣ та ΘΑΓΩΝ уже розв'язаним. Проте ми гадаємо, що в нас так само, як і в тих дослідників, про яких мова йшла вище, немає ще підстав вважати «нееллінами» цих ΔΙΟΥΣΚΟΡΙΔΗΝΘΥ ΘΑΓΥΟΥΣ із Пантікапея та ΔΙΟΥΝΥΣΙΟΥΣ ΘΑΓΩΝΟΥΣ із Херсонеса.

Образно висловлюючись, наша гіпотеза про залежність названих патронімічних імен від кореня дієслова θηρευιν важить не менше, ніж твердження про їхній «негрецький» характер. Ми певні того, що при вивченні власних імен старогрецьких епіграфічних пам'яток не можна керуватися та вдовольнятися лише двома критеріями: 1) отаке-то ім'я ми не вважаємо грецьким, оскільки його немає у відомих нам джерелах; 2) отаке-то ім'я ми не вважаємо грецьким, оскільки його грецька етимологія не встановлена.

Поки що ми можемо обмежитися таким твердженням: незалежно від того, чи були імена ΘΑΓΥΣ та ΘΑΓΩΝ грецькими, чи ні, а також незалежно від того, чи були їх носії греками, чи ні, ці імена слід вважати місцевими північнопричорноморськими, бо досі вони відмічені лише в Північному Причорномор'ї (Пантікапей, Німфей, Херсонес) IV—III ст. до н. е.

А. А. БЕЛЕЦКИЙ

О СОБСТВЕННЫХ ИМЕНАХ ИЗ ОЛЬВИЙСКИХ НАДПИСЕЙ

Резюме

На примере анализа двух в этимологическом отношении неясных личных собственных имен ольвийских эпиграфических памятников — К а н о б (сын) Фрасидаманта (IOSPE, I², 24; IV в. до н. э.) и Дионисий (сын) Ф а г о н а, херсонесец (Е. И. Леви, ВДИ, 1951, № 1, и МИА, № 50) — автор показывает, что: 1) в археологических и исторических исследованиях следует различать (для античной эпохи) лингвистическую принадлежность собственных имен; 2) лингвистическая принадлежность устанавливается на основе этимологических изысканий, в которых историко-филологические приемы должны сочетаться со сравнительно-

¹ Див. Paul Kretschmer, Die griechischen Vaseninschriften ihrer Sprache nach untersucht, 1894.

историческими; 3) этническая принадлежность может определяться на основе совокупности наших ономастических и просопографических сведений, а также прямых указаний текстов; 4) необходимо выделять из общей массы личных собственных имен древнегреческих эпиграфических памятников античных городов Северного Причерноморья а) общеупотребительные имена (засвидетельствованные в разных областях) и б) употребительные в данной местности (в лингвистическом отношении греческие и негреческие); 5) установление лингвистической принадлежности собственных имен опирается на данные сравнительно-исторической грамматики и лексикологии, а установление их этнической принадлежности до сих пор еще не имеет прочных оснований, кроме ссылки на лингвистическую принадлежность и, в наилучшем случае, прямых указаний текстов.
